

М. М. ТОРЧИНСЬКИЙ
(Хмельницький)

ДЕНОТАТНО-НОМІНАТИВНА СТРУКТУРА ЕРГОНІМІЇ

УДК 811.161.2'373

Торчинський М. М. Денотатно-номінативна структура ергонімії; 10 стор.; кількість бібліографічних джерел – 9; мова українська.

Анотація. У статті охарактеризовано типологію власних назв колективів людей, яка визначена за характером іменованих об'єктів. У складі ергонімії виділено 1 поле, 3 підполя, 51 елемент і 35 піделементів. 39 термінів-омонімів збігаються переважно з терміносполуками прагматонімії.

Ключові слова: ергонім, колективонім, конфедераціонім, пресулатонім.

Resume. In the article the author characterizes typology of proper names of people groups, defined according to nominal objects. 1 field, 3 subfield, 51 elements and 35 subelements have been pointed out. 38 omonymic terms coincide with term-combinations of pragmatonymy.

Key words: ergonym, collectivonym, confederationym, presulatonym.

Структуруванню пропріальної лексики приділяли увагу багато вітчизняних і зарубіжних учених, у працях яких були обґрунтовані основні засади групування власних назв у певні розряди. В центрі уваги дослідників часто перебувала й об'єктно-номінативна типологія власних назв (за особливостями іменованих предметів), яка кваліфікується нами як денотатно-номінативна, оскільки сутність номінації найкраще визначає саме денотат, тобто „будь-який об'єкт, який має власну назву” [6, с. 55]. В основі

такої класифікації власних назв є поділ їх на поля, підполя, сектори, підсектори, сегменти, підсегменти, елементи й піделементи [див.: 7, с. 110].

Безпосереднім завданням нашої розвідки є структурування ергонімікону. Саме на найменування будь-яких об'єднань людей останнім часом звертається активна увага, причому дослідження виконуються як на українськомовному [див.: 1; 3; 4; 8; 9], так і іншомовному матеріалі [див.: 2; с. 5].

Різновиди власних назв людських колективів виокремлювалися дослідниками досить давно, і в це поле онімного простору включалися досить різнопланові пропріативи: наприклад, найменування магазинів, кафе, ресторанів, барів, готелів, ательє, перукарень, аптек, видавництв, банків, комерційних фірм, приватних підприємств, виробничих / науково-виробничих підприємств, комерційних, малих, спільних підприємств, дочірніх підприємств, товариств з обмеженою відповідальністю, закритих / відкритих акціонерних товариств, фабрик, заводів, акціонерних страхових компаній, агентств нерухомості, рекламних агентств, інформаційних агентств, приватних навчальних закладів, оздоровчих закладів тощо [9, 54]; власні назви „1) обласних, міських, районних установ адміністративно-управлінського апарату; 2) закладів культури (будинки культури, театри, кінотеатри, розважальні центри тощо); 3) навчальних закладів, наукових та науково-дослідницьких інституцій; 4) підприємств (приватної чи державної форм власності); 5) фірм (виробничих, виробничо-комерційних, комерційних, науково-виробничих та ін.); 6) торговельних закладів (магазинів, маркетів, супермаркетів, гіпермаркетів, торговельних центрів тощо); 7) рекламно-інформаційних служб та агентств; 8) банківсько-фінансових установ; 9) лікувально-медичних закладів; 10) спортивних установ і організацій; 11) туристичних агентств; 12) готелів; 13) закладів громадського харчування (барів, кав'ярень, ресторанів та ін.); 14) закладів побутового обслуговування (ательє, майстерень, перукарень, хімчисток) та ін.” [4, с. 20 – 21]. Погоджуючись із таким переліком денотатів ергонімів, водночас слід визнати необхідність створення відповідної терміносистеми для їх ідентифікації.

Зрозуміло, що значне розмаїття денотатів передбачає поділ ергонімів на низку підгруп, однак це зробити нелегко, по-перше, через значну різноплановість об'єктів, які іменуються, по-друге, через ономастичну омонімію, сутність якої полягає у збігові в одному терміні різних понять (передусім це стосується андомонімів та ергонімів).

Таким чином, до складу ергонімів відносяться: 1) **колективоніми** (від лат. *collectivus*) – власні найменування колективів, зайнятих у сфері

виробництва та сервісу; 2) **конфедераціоніми** (від лат. *confoederatio*) – власні назви об'єднань людей, держав та інших об'єктів за політичними, ідеологічними та іншими подібними ознаками; 3) **пресулатоніми** (від лат. *praesulatus*) – власні назви керівних структур різних рівнів.

Безперечно, таке структурування ергонімії досить умовне, оскільки колективами можна вважати і окремі денотати інших власних назв (наприклад, династіонімів), тому в основу такого виділення ми поклали передусім професійну діяльність. Саме на цій підставі серед колективонімів виокремлюється низка їхніх різновидів, зокрема **фабриконіми** (від лат. *fabrica*) – власні назви промислових об'єднань: фабрик, заводів, комбінатів тощо (*Київський завод „Арсенал“*), **сектуроніми** (від лат. *sectūra*) – власні назви шахт, копалень, гірничодобувних кар'єрів тощо (шахта *„Краснодонська-2“*), **депоніми** (від франц. *dépôt*) – номінації виробничих підрозділів транспортної сфери (*Гречанське залізничне депо*), **фірмоніми** (від італ. *firma*) – власні назви фірм (*„Ельвіра“*), **кооперативоніми** (від лат. *cooperatio*) – власні назви кооперативів (житловий кооператив *„Наука“*), **фермероніми** (від англ. *farmer*) – назви сільськогосподарських підприємств: ТСОЗ *„Прогрес“*), **базоніми** (від франц. *base*) – власні назви баз, складів і сховищ (*Вінницька гуртово-роздрібна продовольча база*), **типографіоніми** (від грец. *typos, grapho*) – власні назви типографій та видавництв (*„Абабагаламага“*), причому слід ще раз підкреслити, що тут ідеться про найменування саме колективів, а не виробничих приміщень.

Для окремих транспортних засобів характерна наявність екіпажів, власні назви яких – **екіпажоніми** (від франц. *équipage*) – часто омонімічні з порейонімами. На основі різновидів останніх можлива більш детальна класифікація цієї групи власних назв, зокрема виокремлення **наутоекіпажонімів** (від грец. *ναυτιόν*: *„Тарас Шевченко“*, рідше – **авіаекіпажонімів** (від лат. *avis*: *Русланівський екіпаж*), **локоекіпажонімів** (від франц. *locomotive*: *„Аркадія“*), **автоекіпажонімів** (від грец. *autos*: *„Туристи“*) і навіть **космоекіпажонімів** (від грец. *kosmos*: *„Союз-5“*), тобто найменувань екіпажів відповідно водних, авіаційних, залізничних, автомобільних і космічних транспортних засобів.

Серед окремих частин названих вище денотатів ергонімів теж епізодично фіксуються власні назви, на кшталт **цехонімів** (від нім. *Zeche*) чи **бригадонімів** (від франц. *brigade*) як найменувань колективів цехів або бригад, ланок тощо (*Волочиський цех*, *„Співаюча“ ескадрилья*), а також **секціонімів** (від лат. *sectio*) як номінацій частин, відділень, секторів та інших підрозділів установ й організацій не виробничого спрямування (*Департамент авіаційного транспорту Мінтрансу України*). Натомість серед

первинних осередків дитячих організацій (піонерської, скаутської та ін.) власні назви вважалися майже обов'язковими, і такі номінації ми кваліфікуємо як **скаутоніми** (від англ. *scout*: „Орлятко”). До найменувань об'єднань людей також можна віднести і **статівоніми** (від лат. *stativa*) як власні назви мешканців військових, туристських та інших таборів („*Кипарисовий*”).

Як один із найбільш продуктивних різновидів колективонімів виокремлюються **організаціоніми** (від франц. *organisation*) – власні назви організацій, установ та аналогічних структур, зокрема **інтер-організаціоніми** (від лат. *inter*: *Міжнародна асоціація українців*), **націо-організаціоніми**: (від лат. *natio*: *Федерація незалежних профспілок України*) та **районо-організаціоніми** (від франц. *rayon*: *Закарпатська організація Союзу українок*), і розмежування їх здійснене за територіальним принципом (організації з міжнародним, національним та регіональним статусом).

Аналогічне структурування можливе й у групі власних назв тимчасових колективів (комісій, делегацій, комітетів тощо) – **комісіонімів** (від лат. *commissio*), утворюються з певною метою на міжнародному (**інтер-комісіоніми**: *Делегація спостерігачів Ради Європи за проведенням дострокових виборів в Україні*), загальнодержавному (**націо-комісіоніми**: *Тимчасова слідча комісія Верховної Ради України у справі отруєння Віктора Ющенка*) та регіональному (**районо-комісіоніми**: *Козятинська окружна виборча комісія*) рівнях.

Досить часто зустрічаються власні назви певних різновидів колективів установ та організацій, такі як **вокзалоніми** (від англ. *Vauxhall*: *Хмельницький центральний автовокзал*), **юрисоніми** (від лат. *juris*: *Львівський обласний арбітражний суд*), **карцероніми** (від лат. *carcer*: *Лук'янівський СІЗО*), **медициноніми** (від лат. *medicina*: *Мукачівська міська стоматологічна поліклініка*), **музейоніми** (від лат. *museum*: *Національний музей-садиба М. Пирогова*), **бібліотеконіми** (від грец. *bibliothēkē*: *Хмельницька обласна наукова бібліотека ім. М. Островського*), **школоніми** (від грец. *schola*: *Львівський технологічний ліцей*) та **монастеріоніми** (від грец. *monasterium*: *Яришівський Різдва-Богородоцький жіночий монастир*), тобто власні назви відповідно вокзалів і станцій, правових інституцій, місць позбавлення волі, лікувальних закладів, музеїв, бібліотек, освітніх установ, монастирів.

Певними відмінностями у структурі та мотивах номінування вирізняються **банкони** (від франц. *banque*: „Приватбанк”), **фармаціоніми** (від грец. *pharmakeia*: „Зелена аптека”), **куліноніми** (від лат. *culina*: ресторан „Тополя”), **сервісоніми** (від англ. *service*: майстерня „Черевички”),

спортоніми (від англ. *sport*: басейн „*Метеор*”), **готелоніми** (від франц. *hotel*: мотель „*Приморський*”), **курортоніми** (від нім. *Kurort*: санаторій „*Куяльник*”) – власні назви колективів банківських і фармацевтичних установ, закладів громадського харчування і побутового обслуговування, об’єктів фізкультурного, готельного і лікувально-оздоровчого типу.

Різноплановістю структури, творення та мотивації відзначаються **комерціоніми** (від лат. *commercium*) – власні назви колективів різних торговельних об’єктів: великих торгових закладів – **магазиноніми** (від франц. *magasin*: „*Велика кишеня*”); дрібних торгових точок – **кіосконіми** (від франц. *kiosque*: „*Надія*”); ринків – **базароніми** (від тюрк. *bazar*: *Володимирський ринок*).

Більш детально структуровані й найменування колективів педагогічних закладів, які поділяються на **унтер-школоніми** (від нім. *unter*: *Гайсинський дитсадок № 6 „Сонечко*”), **інтра-школоніми** (від лат. *intro*: *Кам’янець-Подільська міська гімназія*), **проф-школоніми** (від лат. *professio*: *Балинське професійне училище*), **екстра-школоніми** (від лат. *extra*: *Тернопільський міський центр технічної творчості учнівської та студентської молоді „Електрон*”) та **обер-школоніми** (від нім. *ober*: *Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*) – власні назви відповідно дошкільних, загальноосвітніх, професійних, позашкільних і вищих навчальних закладів. **Академіоніми** (від грец. *Aradēmia*) – це найменування науково-дослідних установ (*Інститут електрозварювання ім. Є. Патона НАН України*).

Людіаріоніми (від лат. *lūdiarius*) як власні назви розважальних закладів розмежовуються на **театроніми** (від грец. *theatron*: *Чернівецький драматичний театр імені Ольги Кобилянської*), **кінотеатроніми** (від грец. *kineo*: „*Київ*”), **клубоніми** (від англ. *club*: *Дніпропетровський Дім офіцерів*), **цирконіми** (від лат. *circus*: *Московський цирк на льоду*) і **дромолюдіаріоніми** (від грец. *dromos*: *Московський іподром*), тобто найменування колективів працівників театрів, кінотеатрів, клубів, цирків та інших споруд (наприклад, іподромів), пов’язаних із цією сферою. Об’єднання власне артистів двох останніх установ можуть мати окремі назви, які кваліфікуються як **трупоніми** (від нім. *Truppe*: *Єфремовська трупа*).

Додатково також виокремлюються: з-поміж вокзалонімів – **станціоніми** (від лат. *statio*) як власні назви колективів станцій (станція „*Старокосянтинів*”); із-поміж карцеронімів – **колоніоніми** (від лат. *colonia*) як найменування колективів виправних колоній (*Ізяславська виправна колонія 187/45*); серед кулінонімів – **рестораноніми** (від англ. *restaurant*) і **таверноніми** (від лат. *taberna*) як номінації закладів громадського

харчування типу „ресторан” („Дніпро”) і „їдальня” („Арт-Паб”); серед юрисонімів – **спеціалізаційні** (від лат. *species* і *militia*) як власні назви спеціальних підрозділів МВС („Беркут”).

Навпаки, немає потреби додатково деталізувати медичноніми, фармаціоніми, бібліотеконіми, музейоніми, банконіми, сервісоніми, готелоніми, курортоніми і спортоніми, які за основними параметрами більш однотипні.

Омонімічними з хоронімами є малопоширені колективоніми (на кшталт **лепораріонімів** (від лат. *leporarium*: *Карпатський біосферний заповідник*) як назв заповідників і водночас як найменувань колективів працівників таких об’єктів; це стосується і власних назв кладовищ, лісових господарств, меморіалів, смітників тощо, які, на нашу думку, не потребують більш детальної градації. Як виняток, можна кваліфікувати **лімітрофоніми** (від лат. *limi-trophus*: *Платонове*) як найменування колективів прикордонних застав і митних постів; їх можна вважати омонімічними з відповідними назвами географічних об’єктів і споруд.

Натомість більш продуктивними є власні назви колективів, однотипні з ідеонімами (зокрема гемеронімами): **студіоніми** (від італ. *studio*: „Фенікс-фільм”) та **редакціоніми** (від франц. *rédaction*: „Український футбол”) – власні назви теле- і радіостудій та редакцій періодичних й інших видань.

Наступні різновиди колективонімів таких збігів з іншими сегментами онімного простору майже не мають, функціонуючи практично лише як власні назви об’єднань людей. Це **агенціоніми** (від нім. *Agent*: агентство мод „Сюзанна”), **каналоніми** (від лат. *canalis*: „Інтер”), **армоніми** (від лат. *arma*: *Збройні сили України*), **ансамблоніми** (від франц. *ensemble*: *Житомирський народний ансамбль танцю „Полісся”*), **криміналоніми** (від лат. *criminalis*: кримінальне угруповання „Західне”) – найменування відповідно агентств та агенцій, теле- і радіоканалів, військових з’єднань, ансамблів, оркестрів й аналогічних колективів, а також кримінальних структур. Подібними, однак більш чисельними, є **командоніми** – найменування спортивних команд (від франц. *commande*: футбольна команда „Дніпро”).

Власні найменування різних заходів та різноманітних розваг кваліфіковані нами як різновиди хрононімів, хоча омонімія між ними та назвами учасників цих заходів, безумовно, простежується (наприклад, „Кінотавр” (кінофестиваль) *сьогодні відпочиває*, тобто відпочивають учасники цього дійства). Проте можливі і дві групи найменувань колективів (переважно тимчасових), які мають безпосереднє відношення до проведення названих вище подій: це **комітетоніми** (від франц. *comité*: *Організаційний комітет XXII Літніх Олімпійських ігор*) та **журіоніми** (від франц. *jury*: *Журі Міжнародного конкурсу бальних танців*), тобто власні назви організаційних,

спостережних, продюсерських й інших комітетів, та колективів, які визначають переможців у певній сфері діяльності.

Менш структурно розпорощеними є два наступні розряди ергонімів – **конфедераціоніми** і **пресулатоніми**.

Із-поміж конфедераціонімів виокремлюються **лігоніми** (від франц. *lique*: *Троїстий Союз*), **партіоніми** (від лат. *partio*: *Соціалістична партія України*), **консорціоніми** (від лат. *consortio*: *Товариство угорської культури Закарпаття*), **конфесіоніми** (від лат. *confessio*: *Українська автокефальна православна церква*) і **содаліціоніми** (від лат. *sodalitium*: „Земля і воля”) – власні назви відповідно міждержавних об’єднань, партій і блоків, громадських спілок і товариств, релігійних об’єднань, таємних (підпільних) організацій та союзів.

Назви керівних державних і недержавних структур (пресулатоніми) пропонується розділити на **міністеріоніми** (від франц. *ministère*) і **регнатороніми** (від лат. *regnator*), виокремивши з-поміж них найменування установ міжнародного масштабу – **інтер-міністеріоніми** (*Рада Безпеки Організації Об’єднаних Націй*) та **інтер-регнатороніми** (*Міжнародний комітет Червоного Хреста і Червоного Півмісяця*), національного – **націо-міністеріоніми** (*Народна палата Республіки Індії*) і **націо-регнатороніми** (*Центральна управа Всеукраїнського товариства „Просвіта” ім. Тараса Шевченка*) та регіонального – **районо-міністеріоніми** (*Виконавчий комітет Донецької обласної ради народних депутатів*) і **районо-регнатороніми** (*Хмельницький обласний профспілковий комітет працівників освіти*). Звичайно, до пресулатонімів відносяться і назви державних установ, які існували раніше: *Центральна рада*. Окрему групу пресулатонімів становлять **коетоніми** (від лат. *coetus*) – найменування нарад і зборів, які мають статус керівного органу (*Установчі збори*).

Отже, семантика терміна „ергонім” значно розширена, внаслідок чого він функціонує як найменування онімного поля. Денотатно-номінативне структурування ергонімії передбачає розмежування колективонімів (власних найменувань колективів, зайнятих у сфері виробництва та сервісу), конфедераціонімів (власних назв об’єднань людей, держав та інших об’єктів за політичними, ідеологічними та іншими подібними ознаками) і пресулатонімів (номінацій керівних структур різних рівнів). Всього у складі ергонімії виокремлено 1 поле, 3 підполя, 51 елемент, 35 піделементів. Більшість нових термінопозначень походить із латинської мови, побутують також запозичення із грецької, французької, англійської та інших мов. Переважання латинізмів у структурі термінології зумовлене намаганням використовувати для її творення передусім інтернаціоналізми та уже узвичаєними традиціями греко-латинського поєднання у раніше створених термінах.

Ергоніми як власні назви об'єднань людей включають до свого складу чимало онімів, які водночас ідентифікують інші об'єкти, тому зафіксовано 39 термінів-омонімів, які збігаються в основному з терміносполуками прагматонімії (наявність таких збігів насамперед спричинена неможливістю розмежування назв приміщень та організацій, які в них знаходяться).

Найменування денотатно-номінативних різновидів ергонімікону, як і решти онімних полів, слід увести у „Словник українських ономастичних термінів” (який готується до друку), що дозволить забезпечити більш активне їх побутування серед дослідників.

Література

1. Белей О. О. Сучасна українська ергонімія (на матеріалі власних назв підприємств Закарпатської області): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – укр. мова / Львівський національний університет ім. Івана Франка. – Львів, 2000. – 17 с.
2. Беспалова А. В. Структурно-семантические модели эргонимов и их употребление в современном английском языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 – германские языки / Одесский государственный университет им. И. И. Мечникова. – Одесса, 1989. – 16 с.
3. Кутуза Н. В. Структурно-семантические модели эргонимов (на матеріалі ергонімікону м. Одеси): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – укр. мова / Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2003. – 18 с.
4. Лесовець Н. М. Ергонімія м. Луганська: структурно-семантичний і соціально-функціональний аспекти: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – укр. мова / Луганський національний педагогічний університет ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2007. – 19 с.
5. Микина О. Г. Номинационные процессы в современной европейской эргонимии: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 – теория языкознания / Донецкий национальный университет. – Донецк, 1992. – 197 с.
6. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии. – М.: Наука, 1988. – 192 с.
7. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: монографія. – Хмельницький: Авіст, 2008. – 550 с.
8. Цілина М. М. Ергоніми м. Києва: структура, семантика, функціонування: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – укр. мова / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. – К., 2006. – 23 с.
9. Шестакова С. О. Лексико-семантичні інновації у системі української номінації (на матеріалі ергонімів і прагмонімів): дис... канд. філол. наук: 10.02.01 – укр. мова / Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2002. – 241 с.